

IL METODO ECDOTICO DI QUENTIN: GLI *ESSAIS DE
CRITIQUE TEXTUELLE (ECDOTIQUE)*

Luca AVELLIS
(Università degli Studi di Bari Aldo Moro)

Keywords: *ecdotic, Henri Quentin, philology, textual criticism, stemma codicum.*

Abstract: *Henri Quentin, historian and hagiographer, was also the creator of an innovative philological method based on principles of mechanism and objectivity. The first exposition of the method was published in the 1922 Mémoire sur l'établissement du texte de la Vulgate. Quentin's method was used under the author's supervision only in two cases: the edition of the Octateuch of the Vulgate and the commented edition of the Martyrologium Hieronymianum. The system has been bitterly contested since its first appearance. Quentin, intimately convinced of the goodness of his philological method, to defend himself from the criticisms received after the publication of the Mémoire..., published the Essais de Critique textuelle (Ecdotique), that contain the most complete attempt of formalization of the method by its author. The work had an effect opposite to that sought: the dormant criticism was renewed, and the condemnation of the method was expressed without appeal. The Quentin's method was never affirmed, nevertheless its author could count on admirers, followers and epigones. This contribution traces the debate that took place around the Quentin ecdotic system and the reasons that led to its condemnation from the publication of Essais in 1926 to the death of its author in 1935.*

Cuvinte-cheie: *ecdotic, Henri Quentin, filologie, critica textuală, stemma codicum.*

Rezumat: *Henri Quentin, istoric și hagiograf, a fost, de asemenea, creatorul unei metode filologice inovatoare bazată pe principiile mecanismului și al obiectivității. Prima expunere a metodei a fost publicată în 1922, în Mémoire sur l'établissement du texte de la Vulgate. Metoda lui Quentin a fost utilizată sub supravegherea autorului doar în două cazuri: ediția Octateuhului Vulgatei și ediția comentată a lui Martyrologium Hieronymianum. Sistemul a fost puternic contestat încă de la prima apariție. Quentin, intim convins de viabilitatea metodei sale filologice, pentru a se apăra de criticile formulate după publicarea Mémoire..., a publicat Essais de Critique textuelle (Ecdotique), care conține cea mai completă încercare de formalizare a metodei de către autorul însuși. Lucrarea a avut un efect opus celei scontat: critica latentă a fost reînnoită, iar condamnarea metodei a fost exprimată fără drept de apel. Metoda lui Quentin nu a fost niciodată susținută.*

tă, cu toate acestea, autorul ar putea conta pe admiratori, adepți și epigoni. Această contribuție urmărește dezbaterea care a avut loc în jurul sistemului ecdotic al lui Quentin și motivele care au condus la condamnarea sa de la publicarea scrierii *Essais...* în 1926 până la moartea autorului ei în 1935.

POTERE E SANTITÀ NELLA STORIOGRAFIA SPAGNOLA TARDOANTICA

Immacolata AULISA
(Università degli Studi di Bari Aldo Moro)

Keywords: *Spanish historiography, national histories, political power, religious power, ideals of sainthood.*

Abstract: *Power and holiness in late antique Spanish historiography.* Between the 5th and 7th centuries, the historiographic genre of Christian inspiration and Roman orientation was gradually replaced by the national histories of the Roman-Germanic populations who had settled in the western part of the empire. For their structure, the national histories adopt the traditional scheme of the ancient historiographic works, but differ in the ideological foundation and in the interpretative module: as a matter of fact, Christian authors combine ecclesiastical and political news and continue to consider events according to a providential conception of history. The analysis of the works of late antique Spanish historians, such as Hydatius of Lemica, John of Bictar, Isidore of Seville and Julian of Toledo can highlight the communication strategies of conceptions related to the power and the characters that represent it, to the relationship between power political and religious power, to models of sanctity. These historiographic works, in fact, convey a keen interest in contemporary political events, expectations, hopes, behavioral models, ideals, cult and liturgical practices, community organization, relations with heretical or heterodox currents.

Cuvinte-cheie: *istoriografie hispanică, istorii naționale, putere politică, putere religioasă, idealuri de sfințenie.*

Rezumat: *Putere și sfințenie în istoriografia hispanică antică târzie.* Între secolele al V-lea și al VII-lea, genul istoriografic de inspirație creștină și orientare romană a fost înlocuit treptat de istoriile naționale ale populațiilor romano-germanice care s-au stabilit în partea de vest a imperiului. Prin structura lor, istoriile naționale adoptă schema tradițională a operelor istoriografice antice, dar diferă din punct de vedere ideologic și interpretativ: de fapt, autorii creștini combină informații ecleziastice și politice și continuă să ia în considerare evenimentele conform unei concepții providențialiste a istoriei. Analiza operelor istoricilor hispanici antici târzii, precum Hydatius de Lemica, Iohannes de Bictaro, Isidorus de Hispalis și Iulianus de Toledo poate evidenția strategiile de comunicare ale concepțiilor legate de putere și personalitățile care o reprezintă, de relația din-

tre puterea politică și religioasă, de modele de sfințenie. Aceste lucrări istoriografice, de fapt, manifestă un interes aparte pentru evenimentele politice contemporane, așteptările, speranțele, modelele comportamentale, idealurile, practicile culturale și liturgice, organizarea comunității, relațiile cu curentele eretice sau heterodoxe.

THE CANONICAL TRADITION AND THE EARLY EVOLUTION OF THE RITE OF PENANCE

Javier BELDA-INIESTA
(Universidad Católica de Murcia)

Keywords: *public penance, private penance, confession, apostolicam regulam.*

Abstract: *The canonical tradition and the early evolution of the rite of penance.* The aim of this work is to offer a historical-legal study of the canonical sources in the Jus antiquum on the rite of penance. Through the systematic reading of the sources and of the historical, social and legal context in which they come to existence, a consistent historiographical review of the topic will be proposed, aimed at proving the existence of the rite of personal and repeatable penance in the ancient Church, a lot earlier than the diffusion on the Continent of the Penitential Books that have a Celtic origin took place. Once identified the common and constant elements of the sacrament of Reconciliation, such as the confession, the judgement, the forgiveness and the penance, an attempt will be made to trace the historical evolution of the ritual during the first millennium of the history of the Church, according to the double path followed in the correction of crimes: the private penance (a result of the apostolic tradition) and the public penance (an expression of the ancient conciliar tradition).

Cuvinte-cheie: *penitență publică, penitență privată, mărturisire, apostolicam regulam.*

Rezumat: *Tradiția canonică și evoluția timpurie a ritului pocăinței.* Scopul acestei lucrări este de a oferi un studiu istorico-juridic al surselor canonice în Jus antiquum dedicate ritului pocăinței. Prin analiza sistematică a surselor și a contextului istoric, social și juridic în care acestea apar, se va propune o revizuire istoriografică consistentă a subiectului, vizând să demonstreze existența ritului pocăinței personale și repetabile în Biserica veche, cu mult mai devreme decât a avut loc difuzarea pe continent a Cărților Penitențiale de origine celtică. Odată identificate elementele comune și constante ale sacramentului Reconcilierii, cum ar fi mărturisirea, judecata, iertarea și pocăința, se va face o încercare de a urmări evoluția istorică a ritualului în primul mileniu al istoriei Bisericii, potrivit dublei căi urmate în corectarea greșelilor: pocăința privată (un re-

zultat al tradiției apostolice) și pocăința publică (expresie a tradiției antice conciliare).

IL MITO CLASSICO NELL'HYLAS DI DRACONZIO: ASPETTI LETTERARI E ISTANZE IDEOLOGICHE

Antonella BRUZZONE
(Università degli Studi di Sassari)

Keywords: *Dracontius, Hylas, Mythology, Classics Authors, Intertextuality.*

Abstract: *The classical myth in Dracontius's Hylas: literary aspects and ideological instances. This paper analyzes some of the ways in which Dracontius refers to classical authors in his reprise of pagan mythological themes: in the Hylas (Romul. 2) the African poet reworks and personalizes the myth, bending it to his ideological needs as part of a wide-ranging cultural project.*

Cuvinte-cheie: *Dracontius, Hylas, mitologie, autori clasici, intertextualitate.*

Rezumat: *Mitul clasic în Hylas al lui Dracontius: aspecte literare și instanțe ideologice. Acest studiu analizează câteva dintre căile prin care Dracontius se referă la autorii clasici în preluarea temelor mitologice clasice: în Hylas (Romul. 2) poetul african reface și personalizează mitul, aplecându-l la nevoile sale ideologice ca parte a unui proiect cultural larg.*

“HOW DO YOU, BROTHER, BREAK YOUR CHISEL?”. PICTURE OF EVERYDAY LIFE OF ANCIENT STONEMASONS

Marija BUZOV, Vesna LALOŠEVIĆ
(Institute of Archaeology Zagreb; Croatian Association for the Study
of Ancient Mosaic Zagreb)

Keywords: *Christianity, early Christian legends, Pannonia, Moesia, ancient quarry, chisel, everyday life, stonemasons' lives.*

Abstract: *“How do you, brother, break your chisel?”. Picture of everyday life of ancient stonemasons. Written late antique sources about early Christianity contain various information on the appearance of quarries and on stonemasonry. They describe the everyday life of stonemasons from the mo-*

ment an order is placed to the final decoration of buildings. We will use these written sources to present information that depicts quarries and stonemasonry.

Cuvinte-cheie: creștinism, legende creștine timpurii, Pannonia, Moesia, carieră antică, daltă, viață cotidiană, viețile pietrarilor.

**Rezumat: “Cum ți-ai rupt dalta, frate?”. Imaginea vieții cotidie-
ne a pietrarilor antici.** Izvoarele scrise antice târzii privitoare la creștinismul timpuriu conțin diverse informații despre apariția carierelor și despre zidărie. Acestea descriu viața de zi cu zi a pietrarilor din momentul plasării unei comenzi până la decorarea finală a clădirilor. Vom folosi aceste surse scrise pentru a prezenta informații care înfățișează cariere și pietrari.

ARTÙ GLASTONIENSE: BALUARDO DELLA RESISTENZA CELTICA E SOVRANO CRISTIANO ILLUMINATO

Federica CALABRESE

(Centre for Classical and Christian Studies, Faculty of History,
“Alexandru Ioan Cuza” University of Iași)

Keywords: Glastonbury, Arthur, Christianity, Britain.

**Abstract: Glastonian Arthur: bulwark of Celtic resistance and
enlightened Christian ruler.** The Arthurian legend is multilayered: built, developed and enriched with details especially by novelists of the European Middle Ages, it is not, however, only a reflection of the multifaceted society of the Dark Ages. The most significant evidence of the Arthurian heritage is evident at the Glastonbury site in the south-west of the UK Island, in the region called Somerset. His bones were discovered in the 12th century in the monks' graveyard there, identifying Glastonbury as the Isle of Avalon. It is claimed to be «fount and origin of all religion in England»: shire of the ancient Goddess, Celtic temple and chair of natural spirituality, wattle, stone and abbey church in Christian times, house of saint relics, tombs of kings. Over the last century, Glastonbury's history and traditions related to its spirituality, mostly linked to Arthur's figure, have received considerable attention by scholars from a variety of different backgrounds: they have tried to justify his legendary presence by connecting him to the ongoing spirituality of Glastonbury through times.

Cuvinte-cheie: Glastonbury, Arthur, creștinism, Britannia.

**Rezumat: Regele Arthur de la Glastonbury: bastion al rezisten-
ței celtice și suveran creștin luminat.** Legenda arturiană este multistratati-
ficată: construită, dezvoltată și îmbogățită cu detalii, în special de autorii Evului
Mediu european, nu este, însă, doar o reflectare a societății multifacetate a Evului

Întunecat. Cea mai semnificativă dovadă a moștenirii arturiene este evidentă la Glastonbury, în sud-vestul Regatului Unit, în regiunea numită Somerset. Oasele sale au fost descoperite în secolul al XII-lea în cimitirul călugărilor de acolo, identificând Glastonbury cu Insula Avalonului. Este considerat „fundamentul și originea întregii religii din Anglia”: tronul zeiței antice, templu celtic și temelie a spiritualității naturale, abație creștină, casa sfințelor moaște, morminte ale regilor. De-a lungul secolului trecut, istoria și tradițiile legate de spiritualitatea sitului de la Glastonbury, cele mai multe legate de figura lui Arthur, s-au bucurat de o atenție considerabilă din partea învățaților de diferite specialități, care au încercat să-i conecteze existența legendară la spiritualitatea continuă de la Glastonbury.

LA FORZA DEL KENTRON: “PUNGOLO MORALE” E ASPIRAZIONI POLITICHE ALL’ALBA DEL CRISTIANE- SIMO. DAL PATHEI MATHOS ALL’EXOUSIA EPÌ TON THEÒN

Maria Carolina CAMPONE

(Accademia Militare “Nunziatella”, Dipartimento Umanistico,
Napoli)

Keywords: *Greek tragedy, Christian morality, kentron, Paul of Tarsus.*

Abstract: *The strength of kentron: “moral sting” and political aspirations at the dawn of Christianity. From pathei mathos to exousia epì ton theòn.* The present study, starting from a sentence pronounced by Paul of Tarsus during the trial suffered in Caesarea, highlights the link that the apostle establishes with the Greek tragedy. The words used belong to both moral and political spheres, so that their representation on the occasion of an event of fundamental importance for the protagonist, together with the well-known declaration “civis Romanus sum”, effectively supports the hypothesis that Pauline Christianity tended to present itself right from the start as a new ethical-political-social and not just religious model.

Cuvinte-cheie: *tragedie greacă, moralitate creștină, kentron, Paul din Tarsus.*

Rezumat: *Forța kentron-ului: “îmbold moral” și aspirații politice în zorii creștinismului. De la pathei mathos la exousia epì ton theòn.* Acest eseu, pornind de la o propoziție pronunțată de Pavel de Tars în timpul procesului de la Cezareea, evidențiază legătura pe care apostolul o stabilește cu tragedia greacă. Cuvintele folosite aparțin atât sferei morale, cât și politice, astfel încât reprezentarea lor cu ocazia unui eveniment de importanță fundamentală pentru protagonist, împreună cu binecunoscuta declarație “civis Romanus sum”,

susține în mod eficient ipoteza pe care creștinismul paulin tinde să o prezinte chiar de la început ca un nou model etic-politic-social, iar nu doar religios.

STRATAGEMMI PER L'IMPERO ROMANO. DALLA METIS GRECA ALLA SOLLERTIA LATINA

Immacolata ERAMO
(Università degli Studi di Bari Aldo Moro)

Keywords: *stratagems, metis, sollertia, Strategemata, Frontinus, Livy.*

Abstract: *Stratagems for Roman Empire. From Greek metis to Latin sollertia.* *The paper deals with the Roman approach to stratagems in war, reviewing some key-passages – above all the debate in the Senate reported by Livy XII, 47 – in order to linger on the definition of strategema given by Frontinus in the preface to his Strategemata.*

Cuvinte-cheie: *strategii, metis, sollertia, Strategemata, Frontinus, Titus Livius.*

Rezumat: *Strategii pentru Imperiul roman. De la metis greacă la sollertia latină.* *Lucrarea tratează abordarea romană a strategiile de război, trecând în revistă câteva pasaje-cheie – înainte de toate, dezbaterile din Senat relatate de Titus Livius, XII, 47 –, în vederea evidențierii definiției strategiei date de Frontinus în prefața la ale sale Strategemata.*

ROSEUS PHOEBUS: SOLAR IMAGERY IN VIRGIL'S AENEID

Lee FRATANTUONO
(Ohio Wesleyan University, Delaware, Ohio, USA)

Keywords: *Virgil, Aeneid, Sol, Sun, Phoebus.*

Abstract: *Roseus Phoebus: solar imagery in Virgil's Aeneid.* *Virgil carefully employs references to the sun god Sol as part of his presentation in the Aeneid of the future settlement of the nascent Rome as a combined polity of Trojans and Italians, with Italy in the ascendant.*

Cuvinte-cheie: *Vergilius, Eneida, Sol, Soare, Phoebus.*

Rezumat: *Roseus Phoebus: imagini solare în Eneida lui Vergilius.* *Vergilius folosește cu atenție referințele la zeul Sol ca parte a prezentării sale din*

Eneida a viitoarei așezări a Romei născându-se ca un oraș format din troieni și italice, Italia având ascendență.

THE IDEAL *DIDASKALOS* IN DIO CHRYSOSTOM'S *CHARIDEMUS* (OR. 30)

Ștefan Teodor IVAS

(Centre for Classical and Christian Studies, Faculty of History,
"Alexandru Ioan Cuza" University of Iași)

Keywords: *Dio Chrysostom, Charidemus, teacher of wisdom, teacher-disciple relationship.*

Abstract: *The ideal didaskalos in Dio Chrysostom's Charidemus (Or. 30). This paper explores some of the consequences of assuming Dio Chrysostom's Charidemus (Or. 30) as "advertisement" work about the author's abilities as a mentor and a teacher of wisdom. It comprises a series of succinct observations on the subject based on a close reading of the text.*

Cuvinte-cheie: *Dio Hrisostom, Charidemus, profesor de înțelepciune, relația profesor-discipol.*

Rezumat: *Profesorul ideal în Charidemus al lui Dio Hrisostom (Or.30). Această lucrare explorează unele dintre consecințele asumării scrierii Charidemus a lui Dio Hrisostom (Or. 30) ca lucrare „publicitară” despre abilitățile autorului ca îndrumător și profesor de înțelepciune. Ea cuprinde o serie de observații succinte pe marginea subiectului bazate pe o lectură atentă a textului.*

CLEMENTIA PRINCIPIS. AN ASPECT OF THE IMPERIAL POWER IN SYMMACHUS' WORKS

George IVAȘCU

(Center for Classical and Christian Studies, Faculty of History,
"Alexandru Ioan Cuza" University of Iași)

Keywords: *clementia principis, imperial ideology, "representational turn", Late Antique literature, Symmachus.*

Abstract: *Clementia principis. An aspect of the imperial power in Symmachus' works. In this paper, we will analyse, through the topos of clementia principis, certain key features of the rhetorical negotiation of power in Symmachus' works: Orationes, Relationes, and Epistulae.*

Cuvinte-cheie: clementia principis, ideologia imperială, „representational turn”, literatura antică târzie, Symmachus.

Rezumat: *Clementia principis. Un aspect al puterii imperiale în opera lui Symmachus.* În acest articol, vom analiza, prin intermediul toposului referitor la clementia principis, câteva aspecte importante ale negocierii retorice a puterii din lucrările lui Symmachus: Orationes, Relationes și Epistulae.

ATOPA IN PLATO'S EARLY DIALOGUES, THE PRINCIPLES OF THE NEW RHETORIC IN PHAEDRUS AND MAKREMBOLITES' NOVEL

Ranko KOZIĆ
(Faculty of Philology, Belgrade)

Keywords: *Greek novel, Plato's early dialogues, Symbolism, Greek novel plot, Psychology in character portrayal, Political dimension in the Greek novel plot, Socrates, Makrembolites.*

Abstract: *Atopa in Plato's early dialogues, the principles of the new rhetoric in Phaedrus and Makrembolites' novel.* The method used in this study resembles fitting together the scattered parts of the mosaic in a meaningful whole. For this lofty aim to be achieved, a close relationship was to be established on an initial and purely formal level between the pieces of text being very distant in terms of space and yet hardly compatible at first sight, as was the case with the opening passage from the fourth and the initial one from the first book of Makrembolites' novel, with the atopa as a characteristic stylistic feature of Plato's early dialogues appearing in the former and a seemingly incoherent mention of both Socrates and his legendary ancestor Daedalus in the latter. That in itself opened up new, wider prospects in so far as it was now possible for us to link together the atopa themselves with similar terms, assuming the characteristic features of Socrates' self-interpretation in Plato's early dialogues, namely cheimazomai, planomai, ilingiao, methyo and taratto tous logous. Necessary conditions have thus been created for establishing relationships of a higher order, with the last mentioned term having had enough hermeneutical potential to open up the whole realm of symbolism by offering us an opportunity to link up the garden well in Aulikomis, with its peaceful water surface at times assuming – through the artist's skilful intervention – characteristics of the swelling tide, to Socrates' speeches characterized in Hippias as making turbid the discussion. This finding caused a chain reaction by opening up deep layers of symbolism and thus enabling us to recognize another hardly visible symbol such as a mention of white milk in all the streaming and gushing of water through the well's hydraulic mechanism. White milk itself, as well as bird figures present at the well's rim, could thus be

brought into connection with the clinching argument advanced by Socrates in his attempt in Ion to adduce evidence regarding manic and enthusiastic origins of poetry and further on linked up with another emblematic concept from the dialogue referred to above featuring the poet as a sacred and winged being of a body weight as slight as that of a bird or a bee flitting from flower to flower and skimming over lovely and inebriant gardens and groves of the Muses in order to provide mankind with their delicate substance extracted thereof. All these terms as well as concepts and analogies closely connected with them clearly pointed out the emblematic images mania in Phaedrus was clothed in. All this was only a necessary precondition to achieve in a kind of a gradual and spiral ascent higher levels of cognition beginning with noting the intense reflection the myth of the winged chariot found in both general elements of Greek novel's plot and the psychology of its characters. The Greek novel plot will in the end turn out to be quite unexpectedly pervaded by the deep dimension of statesmanship just the way it came into prominence in Socrates' political testament in Alcibiades.

**COSTANTINO E LA MISSIONE UNIVERSALE DI ROMA
TRA ANTICHITÀ CLASSICA, CRISTIANESIMO E
MODERNITÀ TOTALITARIA.
ASPETTI DI MUSEOLOGIA NELL'ITALIA DELLA
PRIMA METÀ DEL NOVECENTO**

Anna Maria LIBERATI
(Museo della Civiltà Romana, Roma)

Keywords: *Emperor Constantine, Classical Antiquity, Christianity, Fascism, Catholic Church, Mostra Augustea della Romanità, Museum Studies.*

Abstract: *Constantine and the universal mission of Rome between classical antiquity, Christianity and totalitarian modernity. Aspects of museology in Italy in the first half of the twentieth century. The Emperor Constantine is the symbol of the transition between classical antiquity and Christianity, Roman Empire and Church. For this reason his figure, although historically controversial, is highly emblematic so much to be considered as a model in Italian policy of 1930s. In this period Mussolini is assimilated to a new Constantine and there is a rapprochement between Fascism and Catholic Church. This attitude is also reflected in some important contemporary cultural initiatives.*

Cuvinte-cheie: *împăratul Constantin, antichitatea clasică, creștinism, fascism, Biserica Catolică, Expoziția Augustea della Romanità, studii muzeale.*

Rezumat: *Constantin și misiunea universală a Romei între antichitatea clasică, creștinism și modernitatea totalitară. Aspecte de mu-*

zeologie în Italia primei jumătăți a secolului al XX-lea. Împăratul Constantin este simbolul tranziției dintre antichitatea clasică și creștinism, dintre Imperiul Roman și Biserica. Din acest motiv, figura lui, deși controversată din punct de vedere istoric, este atât de emblematică, încât a fost considerat un model în politica italiană a anilor 1930. În această perioadă, Mussolini a fost asimilat unui nou Constantin și a existat o apropiere între fascism și Biserica Catolică. Această atitudine este reflectată și în unele inițiative culturale importante contemporane.

THE AGES OF ROME IN *HISTORIA AUGUSTA*

Claudiu-Costel LUCA

(Centre for Classical and Christian Studies, Faculty of History,
“Alexandru Ioan Cuza” University of Iași)

Keywords: *chronology, the 4th century, the ages of Rome, Historia Augusta, the ages of Roman history, the biological conception of history.*

Abstract: *The ages of Rome in Historia Augusta.* The present paper analyses the way in which the anonymous author of the imperial biography collection, known under the conventional name of *Historia Augusta* took over, adapted and developed the biological conception of the history of Rome. The comparative analysis with similar approaches from the classical and late Antiquity (*Seneca the Elder, Florus, Ammianus Marcellinus*) highlighted the existence of an original Latin historiographic model, adapted and systematically, completely and exclusively applied to the Roman history. In *Historia Augusta*, the metaphorical analogy of the ages of Rome represents a useful tool for asserting the permanent revival of the Roman power, in a specific context - the political, religious and moral crisis of the 4th century. The manner in which the anonymous biographer presented the chronological carvings and the fact that he uses similar expressions to *Seneca the Elder* prove the close relationship between his approach and that of the rhetor. However, the view of the anonymous is not devoid of originality. The rapid succession of the development and decline periods triggered by destiny, the interfering of some secondary topics, such as the good and evil emperors of the past or the shipwreck, but also the personification of the Roman state by attributing specific feelings to the human being differentiate the approach of the anonymous biographer from that of the previous authors.

Cuvinte-cheie: *cronologie, secolul al IV-lea, Historia Augusta, vârstele istoriei romane, concepția biologică asupra istoriei.*

Rezumat: *Vârstele Romei în Historia Augusta.* Lucrarea tratează maniera în care autorul anonim al colecției de biografii imperiale, cunoscută sub numele convențional de *Historia Augusta* a preluat, adaptat și dezvoltat concepția biologică asupra istoriei Romei. Analiza comparativă cu abordări similare din

Antichitatea clasică și târzie (Seneca cel Bătrân, Florus, Ammianus Marcellinus) a evidențiat existența unui model istoriografic latin original, adaptat și aplicat în mod sistematic, complet și exclusiv istoriei romane. În Historia Augusta, analogia metaforică a vârstelor Romei este un instrument util pentru afirmarea permanentei revigorării a puterii romane, într-un context specific – criza politică, religioasă și morală a secolului al IV-lea. Maniera în care biograful anonim a trasat decupajele cronologice și faptul că acesta folosește expresii similare cu cele ale lui Seneca cel Bătrân dovedesc relația foarte apropiată dintre abordarea sa și cea a retorului. Cu toate acestea, viziunea anonimului nu este lipsită de originalitate. Succesiunea rapidă a perioadelor de dezvoltare și de declin determinată de destin, interferarea unor teme secundare, precum cea a împăraților buni și răi din trecut sau cea a naufragiului, dar și personificarea statului roman prin atribuirea unor sentimente specifice ființei umane diferențiază abordarea biografului anonim de cele precedente.

LA REINTERPRETAZIONE AGOSTINIANA DEL *BELLUM IUSTUM*

Laura MARZO

(Centre for Classical and Christian Studies, Faculty of History,
“Alexandru Ioan Cuza” University of Iași – Università degli Studi di
Bari Aldo Moro)

Keywords: *bellum iustum, Augustine, justice, Roman law, legitimate defense.*

Abstract: *The Augustinian reinterpretation of bellum iustum.* The present paper aims to construe the position of Augustine of Hippo regarding one of the founding elements of the Roman *res publica*, that is the close combination of justice and war. After briefly explaining the main positions of scholars about the interpretation of the Augustinian just war's theory, the paper will examine the definitions of just war, formulated by Cicero and Livy, highlighting the connection between their theories and the ancient practices of Roman law. It will thus be possible to notice, through textual comparisons, the lines of discontinuity between the two classical authors and Augustine and above all the innovative vision of the bishop of Hippo. Ultimately, the paper will demonstrate how the conceptual principles of the just war are reinterpreted within a perspective of Christian eschatology by Augustine: the revenge of the *iniuria* suffered and the legitimate defense no longer receive, as in the classical thought, a legal validity, linked to compliance with the procedures of Roman law; however, they constitute instruments which fall within the divine providential order and transcend the limits of temporal law.

Cuvinte-cheie: *bellum iustum, Augustin, dreptate, lege romană, legitimă apărare.*

Rezumat: Reinterpretarea augustiniană a lui bellum iustum.

Lucrarea de față își propune să interpreteze poziția lui Augustin de Hippo față de unul dintre elementele fondatoare ale lui res publica romane, anume strânsa legătură dintre dreptate și război. După o scurtă prezentare a principalelor poziții formulate de savanți în interpretarea teoriei augustiniene a războiului, lucrarea va examina definițiile așa-numitului război drept formulate de Cicero și Titus Livius, subliniind legătura dintre teoriile lor și practicile antice ale dreptului roman. Astfel vor putea fi subliniate, prin comparații textuale, liniile de discontinuitate dintre cei doi autori clasici și Augustin și, mai presus de toate, viziunea inovatoare a episcopului de Hippo. În cele din urmă, lucrarea va demonstra modul în care principiile conceptuale ale războiului drept sunt reinterpretate în cheie creștină de către Augustin: răzbunarea jignirii suferite și apărarea legitimă nu mai primesc, ca în gândirea clasică, o valabilitate juridică, legată de conformitatea cu procedurile dreptului roman, ci ele constituie instrumente care se încadrează în ordinea providențială divină și depășesc limitele dreptului temporal.

**PER INTRICATI SENTIERI: LA TRADUZIONE
DELL'EPISTOLARIO DI SIDONIO APOLLINARE**

Patrizia MASCOLI
(Università degli Studi di Bari Aldo Moro)

Keywords: *Sidonius Apollinaris, Letters, first Italian translation.*

Abstract: For intricate paths: the translation of the epistles of Sidonius Apollinaris. *The intense development of research on Latin literary production of the late antiquity which we have witnessed in recent decades has naturally also included the transposition into modern languages of the testimonies that have come down to us. Even the figure of Sidonius Apollinaris is at the center today of the interest of scholars of late ancient Latin literature in that delicate phase of European history. The exchange of epistles between Sidonius and his sodales therefore assumes an important connotation in the face of the new situations and historical issues that characterize 5th century Gaul, first of all the advance of the 'barbaric' component in society and in the political life of the time.*

Keywords: *Sidonius Apollinaris, Scrisori, prima traducere italiană.*

Rezumat: Pe drumuri întortocheate: traducerea epistolarului lui Sidonius Apollinaris. *Dezvoltarea intensă a cercetărilor privind producția literară latină a antichității târzii la care am asistat în ultimele decenii a inclus, în mod firesc, transpunerea în limbi moderne a mărturiilor care au ajuns la noi. Chiar figura lui Sidonius Apollinaris este astăzi în centrul interesului specialiștilor în literatura latină antică târzie. În acea fază delicată a istoriei europene, schim-*

bul de epistole dintre Sidonius și tovarășii săi prezintă o importantă conotație în fața noilor situații și probleme istorice care caracterizează Gallia secolului al V-lea, în primul rând avansul componentei „barbare” în societate și în viața politică a timpului.

JULIAN THE APOSTATE IN ROMANIAN ECCLESIASTICAL HISTORIOGRAPHY

Daniel NIȚĂ-DANIELESCU

(Rev. Lect. PhD., Faculty of Orthodox Theology, “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași)

Keywords: *Julian the Apostate, Romanian ecclesiastical historiography, Savin, Coman, Rămureanu.*

Abstract: *Julian the apostate in Romanian ecclesiastical historiography.* In ecclesiastical historiography, as early as the historiography produced by his contemporaries, the controversial personality of Julian – the nephew of Holy Emperor Constantine the Great, himself Augustus for a short time (361-363) – is assigned the attributes of “apostate” and persecutor of Christians. Such attributes were passed on for a long time until, beginning with modernity (especially the secular one), increasingly persistent attempts are made to recover and reconsider the image of the “apostate”. In the Romanian context, we can notice a similar situation, with some of the most authorized voices of local ecclesiastical historiography participating in the debate. Also, apart from the effort towards a fairer understanding of the options and initiatives of Emperor Julian, one can also notice the attempt to associate his image with some figures from the century in which the authors were writing (one of whom even titled his work “contemporary iconoclasts and apostates”).

Cuvinte-cheie: *Iulian Apostatul, istoriografia ecleziastică românească, Savin, Coman, Rămureanu.*

Rezumat: *Iulian Apostatul în istoriografia ecleziastică românească.* În istoriografia ecleziastică, chiar în cea produsă de contemporanii săi, personalitatea controversată a lui Iulian, nepotul Sfântului Împărat Constantin cel Mare, Augustus pentru o scurtă perioadă de timp (361-363), este asociată cu atributele de „apostat” și persecutor al creștinilor. Astfel de caracterizări au fost transmise de-a lungul timpului, până când, începând cu modernitatea (în special cea seculară), s-au făcut încercări tot mai persistente de a recupera și reconsidera imaginea „apostatului”. În context românesc, putem observa o situație similară, la această dezbatere participând unele dintre cele mai autorizate voci ale istoriografiei ecleziastice locale. Astfel, în afară de efortul de a înțelege mai corect opțiunile și inițiativele împăratului Iulian, se poate observa, de asemenea, încercarea

de a asocia imaginea sa cu unele figuri din secolul în care autorii scriau (una dintre ele chiar și-a intitulat opera „iconoclaști și apostafi contemporani”).

POTERE DEL TEMPO, POTERE SUL TEMPO. SENECA, LA METAFORA E L'UCRONIA

Tiziana RAGNO
(Università di Foggia)

Keywords: *Seneca, power, time.*

Abstract: *This article aims to investigate the connections between the theme of power and that of time in Seneca and, in particular, a rational based on an idea of property and dominance as a figurative element to describe the relationships between time and humankind. Furthermore, Seneca's assessments regarding the possession of sapientia as the sole vehicle leading to 'power' (or omnipotence) frequently involve time as an object (rather than a subject) of mastery and supremacy.*

Cuvinte-cheie: *Seneca, putere, timp.*

Rezumat: *Acest articol își propune să investigheze legăturile dintre tema puterii și cea a timpului în Seneca și, în special, ideea de proprietate și dominare ca element figurativ pentru a descrie relațiile dintre timp și omenire. Mai mult, aprecierile lui Seneca cu privire la deținerea înțelepciunii (sapientia) ca unic vehicul care duce la „putere” (sau atotputernicie) implică frecvent timpul ca obiect (mai degrabă decât ca subiect) de stăpânire și supremație.*

THE MAKING OF THE CHRISTIAN CITY IN SCYTHIA MINOR

Dan RUSCU
("Babeș-Bolyai" University, Cluj-Napoca)

Keywords: *Christianization, urban landscape, Scythia Minor, Istros, Tomis, Tropaeum Traiani.*

Abstract: *The making the Christian city in Scythia Minor. The conquest of the urban space represented an important aspect of the process of Christianization of the Roman Empire in Late Antiquity. The paper discusses the details of this process for a border province, Scythia Minor, concentrating on the main and best researched cities. The discussion endeavours to answer to a series of questions like: What did Christianity change in the cities? How did these chan-*

ges impact the cities? and not least: When did the changes occur? The progress of Christianity can only be considered determinant in the main cities of Scythia Minor when it generated significant changes in the urban landscape, a process that occurred at the end of the 5th and the beginning of the 6th century. These changes became visible through the signs of the cross that marked the ramparts, and by churches erected in visually predominant places, and which also dominated, visually and socially, the landscape of the respective cities.

Cuvinte-cheie: creștinare, peisaj urban, Scythia Minor, Istros, Tomis, Tropaeum Traiani.

Rezumat: Nașterea unui oraș creștin în Scythia Minor. Cucerirea spațiului urban a reprezentat un aspect important al procesului de creștinizare a Imperiului Roman în Antichitatea Târzie. Lucrarea discută detaliile acestui proces pentru o provincie de frontieră, Scythia Minor, concentrându-se pe principalele și cele mai bine cercetate orașe. Discuția se străduiește să răspundă la o serie de întrebări precum: ce a schimbat creștinismul în orașe? cum au influențat aceste schimbări orașele? și nu în ultimul rând: când au apărut modificările? Progresul creștinismului poate fi considerat determinant doar în principalele orașe din Scythia Minor, atunci când a generat schimbări semnificative în peisajul urban, proces care a avut loc la sfârșitul secolului al V-lea și începutul secolului al VI-lea. Aceste schimbări au devenit vizibile prin semnul crucii ce marcau ziduri și prin biserici ridicate în locuri predominant vizibile și care au dominat, de asemenea, vizual și social, peisajul orașelor respective.

IL LESSICO DEL POTERE E DEL PRESTIGIO NELLA ROMA REPUBBLICANA: SINONIMI E ANTONIMI

Antonella TEDESCHI

(Dipartimento di Studi Umanistici, Università di Foggia)

Keywords: auctoritas, power, Cicero, Catilina.

Abstract: The vocabulary of power and prestige in republican Rome: synonyms and antonyms. This study starts from the analysis of the word auctoritas. It comes from the ancient sacral language and expresses the consideration of the prestigious man who manages to get approval and to influence the decisions of other people. Auctoritas is the abstract expression of the power of nobilitas. It is based not only in the genus but also in the virtues of balance and wisdom. These virtues describe an ethical-behavioral model – supported by the oligarchic group – which was the essential prerequisite for a politician to aspire to auctoritas and an active role in republican Rome. Consequently, to block someone's path to power, he was accused of having diverged from that ethical paradigm, even going so far as to accuse him of subversion. This happens in Catilina, in the pretentious oratory construction of Cicero's Catilinariae.

Cuvinte-cheie: auctoritas, putere, Cicero, Catilina.

Rezumat: *Lexicul puterii și al prestigiului în Roma republicană: sinonime și antonime.* Acest studiu pornește de la analiza cuvântului auctoritas. Provine din limbajul sacral antic și exprimă considerația omului de prestigiu care reușește să obțină aprobarea și să influențeze deciziile altor oameni. Auctoritas este expresia abstractă a puterii lui nobilitas. Se bazează nu numai pe genus, ci și pe virtutile echilibrului și ale înțelepciunii. Aceste virtuți descriu un model etic-comportamental - susținut de grupul oligarh - care era condiția esențială pentru ca un politician să aspire la auctoritas și la un rol activ în Roma republicană. În consecință, pentru a bloca calea cuiva către putere, el era acuzat că s-a abătut de la această paradigmă etică, ajungându-se chiar până la acuzarea lui de subversiune. Acest lucru se întâmplă cu Catilina în construcția pretențios oratorică din Catilinariae ale lui Cicero.

IL CONTRIBUTO DI MARIO GIRARDI ALLO STUDIO DEL CRISTIANESIMO DANUBIANO

Nelu ZUGRAVU

(Center for Classical and Christian Studies, Faculty of History,
“Alexandru Ioan Cuza” University of Iași)

Keywords: Mario Girardi, Ponto-Danubian Christianity, Saba the Goth, Scythia Minor, Scythi, ἁλείπτης.

Abstract: *The contribution of Mario Girardi to the study of Ponto-Danubian Christianity.* The present text aims to analyze the contribution of the Italian professor Mario Girardi to the study of Ponto-Danubian Christianity. This can be summarized in three important aspects: sources, historiography, history; in other words, editing and interpreting the literary sources regarding the spread of Christianity in the Lower Danube, especially the hagiographic file in the Greek language of the martyrdom of Saba the Goth; the critical analysis of historiography, including the Romanian one, dedicated to this problem; finally, the study of the development of Christianity in the political, ethnic-demographic, ecclesiastical and literary context of the fourth century specific to a contact area between the Empire and the barbaricum – that is, as he himself defined, the story of a “frontier Christianity”. From a methodological point of view, Mario Girardi introduced the perspective and methodological apparatus of the secular historian of Greek-language Christian literature. The most important and innovative interpretations of Mario Girardi are: the exemplary edition and comment, also in studies on targeted topics, of the hagiographic “dossier” in Greek language of the martyr Saba the Goth; ἁλείπτης of Ep. 164 of Basil of Caesarea, respectively Bretonian, bishop of Scythia minor, which extends its jurisdiction also north of the

river, in Gothia, and Sansala, his “delegate” in the barbaricum; the incidence of Scythia and Scythi words in the work of the Cappadocian Fathers and their importance for the history of Danubian Christianity; the new integrative, contact and coexistence role that the Danubian frontier had through the spread of Christianity.

Cuvinte-cheie: Mario Girardi, creștinismul ponto-danubian, Sava Gotul, Scythia Minor, ἀλείπτης.

Rezumat: Contribuția lui Mario Girardi la studiul creștinismului ponto-danubian. Textul de față își propune să analizeze contribuția profesorului italian Mario Girardi la studiul creștinismului ponto-dunărean. Aceasta poate fi rezumată în trei aspecte importante: surse, istoriografie, istorie; cu alte cuvinte, editarea și interpretarea surselor literare cu privire la răspândirea creștinismului la Dunărea de Jos, în special „dosarul” hagiografic în limba greacă al martirajului lui Sava Gotul; analiza critică a istoriografiei, inclusiv a celei românești, dedicată acestei probleme; în sfârșit, studiul dezvoltării creștinismului în contextul politic, etnic-demografic, ecleziastic și literar din secolul al IV-lea specific unei zone de contact între Imperiu și barbaricum – adică, așa cum l-a definit el însuși, istoria unui „creștinism de frontieră”. Din punct de vedere metodologic, Mario Girardi a introdus perspectiva și aparatul metodologic al istoricului secular al literaturii creștine de limba greacă. Cele mai importante și inovatoare interpretări ale lui Mario Girardi sunt: ediția și comentariul exemplar, inclusiv în studii pe teme restrânse, a „dosarului” hagiografic în limba greacă a martirului Sava Gotul; ἀλείπτης din Ep. 164 a lui Vasile de Cezareea, respectiv Bretanion, episcop de Scythia minor, care își extindea jurisdicția și la nord de fluviu, în Gothia, și Sansala, „delegatul” său în barbaricum; incidența termenilor Scythia și Scythi în opera Părinților Capadocieni și importanța lor pentru istoria creștinismului danubian; noul rol integrator, de contact și de coexistență, pe care frontiera danubiană l-a avut prin răspândirea creștinismului.

**IMPERIUM CREANDIQUE IUS PRINCIPIS.
MECANISMELE DOBÂNDIRII PUTERII IMPERIALE
ÎN TIMPUL CRIZEI ÎN IZVOARELE LITERARE LATINE
DIN SECOLELE IV-V (I)**

Nelu ZUGRAVU
(Centrul de Studii Clasice și Creștine, Facultatea de Istorie,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași)

Keywords: imperium creandique ius principis, imperial succession, the crisis of the Roman Empire, Maximinus Thrax, Latin literary sources.

Abstract: Imperium creandique ius principis. The mechanisms for acquisition of imperial power in the times of the crisi in the Latin literary sources of the IVth – Vth centuries (I). The following article covers the “constitutional mechanisms of succession” specific to the era of the “soldier-emperors” as they are reflected in the Latin literary sources from the IVth - Vth centuries, specifically the factors involved in the ascension and confirmation of the imperial power, the used formulas in order to describe this process, the terminology of the supreme power and of its owners. The case of Maximinus Thrax is analyzed in this first part. Even though the sources highlight the determining role played by the military capabilities, both in the “factual plan”, as well as in the “legal” one, of his acquisition of the imperial power in 235, they do define the very act through juridical formulas that emphasize his “constitutionality”, and his placement within the boundaries of accepted normativity. The explanation resides in the fact that their authors referred to *ius ordinarium*, specific to Late Antiquity, when the Senate lost “the power and right to elect the emperor”, as the “constitutional” principle of assuming supreme power and the legitimacy of election was *consensus militum*; this means that the terminology which once indicated quite rigorously the responsibility of each of the two constitutional and traditional factors involved in the transmission of power – acclamation by the army, ratification by the Senate – was being applied at that moment only to the military institution, which accumulated both prerogatives. Only the work *Liber de Caesaribus* by Aurelius Victor makes any reference at all to the senatorial confirmation – the political-legal act that occurred afterwards in a complementary manner to the election of the prince, and thus, for the imperial power takeover. Also, in this writing, the following transpire without a doubt: the pro-senatorial attitude, the monarchical legitimacy and the disapproval of usurpation. Furthermore, in a section dependent on Herodian’s *History*, which is hostile to Maximinus, from *Epitome de Caesaribus*, expressions can be found that accentuate the abuse committed with the support of the soldiers, in the takeover of the Principality by Maximinus. His quasi-exclusive appellation as *imperator* also depicts him as the possessor of an authoritarian power, of military origin. Likewise, the characterization such as *tyrannus* emphasizes the abusive behavior of the sovereign. The titles of Augustus and princeps are only rarely attributed to him in *Historia Augusta*, but mainly in order to rather depict the antithesis between Maximinus, an emperor who ruled in a soldierly fashion, and an Augustus or a senatorial princeps, who knows how to make himself respected. The vocabulary of the supreme power (*imperium*, *potentia*, *tyrannis*, *regnum*) also emphasizes the personal content, the subjective, individualistic, authoritarian, military characteristics of power. The Latin sources from the IVth - Vth centuries remind us of another important aspect connected to the acquisition, the conveyance and ideological justification for the legitimacy of imperial power – the creation of a dynasty. Maximinus associated to the throne with his son Iulius Maximus, in his position as Caesar. As an act of public law, the association was, according to the late authors, an act of will exclusive to the emperor, the owner of the supreme power, an aspect which can be placed within the boundaries of Roman republican juridical tradition, when a magistrate invested with *imperium* “created” another magistrate, as well as within the

imperial ones, when the acting prince elected his presumed heir; the legality of the designation is well drawn with the help of the verbs *facere*, *appellare*, *deferere*.

Finally, about the elimination of Maximinus in 238, the sources the IVth - Vth centuries indicate that, from a juridical and institutional point of view, the primate and the decisive role was given to the Senate, who had legitimized itself as the sole political body entitled to decide and pronounce itself over the future prince.

Cuvinte-cheie: *imperium creandique ius principis*, *sucesiunea imperia-lă*, *criza Imperiului roman*, *Maximinus Thrax*, *izvoare literare latine*.

Rezumat: *Articolul abordează „mecanismele constituționale ale sucesiunii” specifice epocii „împăraților-soldați” reflectate în izvoarele latinești din secolele IV-V, mai exact factorii implicați în ascensiunea și confirmarea puterii imperiale, formulele utilizate pentru a descrie acest proces, terminologia puterii supreme și a deținătorilor ei. În această prima parte este analizat cazul lui Maximinus Thrax. Deși sursele subliniază rolul determinant jucat de factorul militar atât în „planul factual”, cât și în cel „juridic” al dobândirii puterii imperiale de către acesta în 235, ele definesc actul propriu-zis prin formule juridice care evidențiază „constituționalitatea” lui, plasarea acestuia în limitele normativității acceptate. Explicația stă în faptul că autorii lor s-au raportat la *ordinarium ius* (Amm.) specific Antichității târzii, când senatul pierduse „puterea și dreptul de a-l alege pe împărat (*imperium creandique ius principis*)” (Aur. Vict.), principiul „constituțional” al asumării puterii supreme și legitimității elecțiunii fiind *consensus militum*; aceasta înseamnă că terminologia care altădată indica relativ riguros responsabilitatea fiecăruia dintre cei doi factori constituționali tradiționali implicați în transmiterea puterii – aclamarea de către armată, ratificarea de către senat – se aplica acum doar instituției militare, care cumula ambele prerogative. Doar Liber de Caesaribus a lui Aurelius Victor face aluzie la confirmarea senatorială – actul politico-juridic succesiv și complementar alegerii principelui și, deci, al preluării puterii imperiale. Tot în această scriere, din care transpar fără echivoc atitudinea pro-senatorială, legitimismul monarhic și dezaprobarea uzurpării, și într-o secțiune dependentă de Istoria lui Herodian, ostilă lui Maximinus, din Epitome de Caesaribus, se întâlnesc expresii care accentuează abuzul săvârșit cu sprijinul soldaților în preluarea principatului de către Maximinus. Denumirea cvasi-exclusivă a acestuia ca imperator îl arată, de asemenea, ca pe posesorul unei puteri autoritare, de origine militară. La fel, caracterizarea ca *tyrannus* subliniază comportamentul abuziv al suveranului. Titlurile de Augustus și princeps nu-i sunt atribuite decât foarte rar în Historia Augusta, dar cu scopul de a sublinia mai degrabă antiteza dintre Maximinus, un împărat care conducea într-o manieră cazonă, și un Augustus sau princeps senatorial, care știe să se facă respectat. Vocabularul puterii supreme (*imperium*, *potentia*, *tyrannis*, *regnum*) evidențiază, de asemenea, conținutul personal caracterul subiectiv, individualist, autoritar, militar, al puterii. Izvoarele latinești din secolele IV-V amintesc un alt aspect important legat de dobândirea, transmiterea și justificarea ideologică a legitimității puterii imperiale – crearea unei dinastii. Maximinus l-a asociat la tron în 236 pe fiul său Iulius Maximus în calitate de Caesar. Ca act de drept public, asocierea a fost, după autorii*

târzii, un act de voință exclusiv al împăratului, deținătorul puterii supreme, aspect care se înscria atât în limitele tradiției juridice romane republicane, când un magistrat investit cu imperium „crea” un alt magistrat, cât și ale celei imperiale, când principele în funcție alegea prezumtivul moștenitor; legalitatea desemnării este subliniată cu ajutorul verbelor facere, appellare, defere. În sfârșit, despre eliminarea lui Maximinus în 238, izvoarele din secolele IV-V arată că, din punct de vedere juridic și instituțional, primatul și rolul decisiv au revenit senatului, care s-a legitimat ca singurul corp politic îndrituit să se pronunțe și să decidă asupra viitorului principe.